

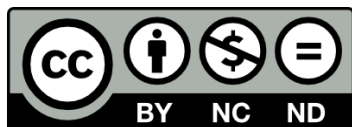
Αισθητική και Πολιτική

Ενότητα 13: Η Ιδεολογία του Αισθητικού του Eagleton

Γιώργος Ζωγραφίδης

Εισήγηση: Ιωάννα Αποστόλου

Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

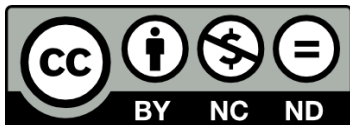
- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η Ιδεολογία του Αισθητικού του Terry Eagleton

Από την Αισθητική ως «λόγο του σώματος»
ως τη μετανεωτερικότητα

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας 1

1. Εισαγωγικά
2. Η Αισθητική ως λόγος του σώματος
3. Η μαρξιστική αισθητική προσέγγιση
 - i. Από τον Baumgarten στον Marx
 - ii. Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος

Περιεχόμενα ενότητας 2

4. Η περίοδος της μετανεωτερικότητας
 - i. Από τη νεωτερικότητα στη μετανεωτερικότητα
 - ii. Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία
 - iii. Habermas
5. Συμπεράσματα
6. Βιβλιογραφία

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. Εισαγωγικά

Εισαγωγικά 1

- Ήδη ο τίτλος του βιβλίου του Terry Eagleton *Η Ιδεολογία του Αισθητικού* προδιαθέτει σε έναν βαθμό τον αναγνώστη του για τα κεντρικά ζητήματα που πρόκειται να αναπτυχθούν· πιθανώς όμως να οδηγήσει και σε μίας μορφής λανθασμένου προϋδεασμού. Διότι, το ένα από τα δύο κεντρικά στοιχεία του τίτλου, η «ιδεολογία» αποτελεί έναν όρο με αμιγώς αρνητικές συνδηλώσεις στη μαρξιστική παράδοση, καθώς σηματοδοτεί σε αυτά τα φιλοσοφικά συγκείμενα την ψευδή συνείδηση, με την οποία μία άρχουσα τάξη επιδιώκει να δικαιολογήσει την κυριαρχία της.
- Σύμφωνα με τον Eagleton, το περιεχόμενο του όρου ιδεολογία επιδέχεται πολλών ερμηνειών, συχνά ασύμβατων μεταξύ τους.

Εισαγωγικά 2

- Πράγματι η τέχνη δεν μπορεί να θεωρηθεί πως έμεινε ανεπηρέαστη από την ιδεολογία. Ωστόσο, για τον Eagleton, το Αισθητικό μπορεί να παράσχει «μια ασυνήθιστα ισχυρή πρόκληση και εναλλακτική λύση στα κυρίαρχα ιδεολογικά σχήματα».
- Το Αισθητικό, το οποίο βρίσκεται σε μια κρίσιμη σχέση με την αυξανόμενη αποξένωση και την εμπορευματοποίηση της κοινωνικής ζωής που ο καπιταλισμός αλλά και ο τεχνοκρατικός ορθολογισμός επιβάλλει, μπορεί να μην εξομοιωθεί μαζί τους, αλλά να αποτελέσει εχθρό του εξουσιαστικού και εργαλειακού λόγου.

Εισαγωγικά 3

- Το Αισθητικό, λοιπόν, αν και συνιστά ένα «εξαιρετικά αντιφατικό φαινόμενο», θα μπορούσε να συμβάλει σε ένα είδους χειραφέτησης αλλά και απελευθέρωσης του ανθρώπου, η οποία είναι, όμως, συνυφασμένη με το σώμα. Μπορεί να αποτελέσει, δηλαδή, μία «δημιουργική στροφή προς τον σωματικό αισθησιασμό».

Εισαγωγικά 4

- Ο Eagleton, αρνούμενος να αποδώσει στο βιβλίο του τον χαρακτηρισμό «ιστορία της αισθητικής», καθώς δεν περιορίζεται απλά στο φαινόμενο του ωραίου, αλλά αντίθετα ενδιαφέρεται γενικότερα για το αισθητικό φαινόμενο, επιθυμεί να «ιχνηλατήσει την ιδεολογία του αισθητικού», εστιάζοντας το ενδιαφέρον του στις σχέσεις ανάμεσα στο σώμα, την υποκειμενικότητα και την ιδεολογία και εξερευνώντας τη σύνδεσή τους με τη φιλοσοφική κατηγορία της αισθητικής.

Εισαγωγικά 5

- Επιθυμεί με τον τρόπο αυτό να διαυγάσει μία σειρά ευρύτερων κοινωνικών, πολιτικών και ηθικών ζητημάτων αλλά και να αποκαλύψει το πολιτικό πίσω από το Αισθητικό. Το περιεχόμενο, εξάλλου, του Αισθητικού δεν περιορίζεται κατά τον Eagleton αμιγώς σε αυτή την περιοχή, αλλά αντιθέτως σχετίζεται, και μάλιστα σημαντικά, με τη σφαίρα του πολιτικού και του κοινωνικού.

Εισαγωγικά 6

- Το Αισθητικό παραπέμπει στην αίσθηση αλλά δεν περιορίζεται σε αυτήν. Αναφέρεται ταυτόχρονα και «στον αισθησιασμό, στο σώμα με τις επιθυμίες, τα πάθη, τον μόχθο και τα βάσανά του». Η σημασία του σώματος σε αυτή την αφήγηση του Eagleton είναι ιδιαίτερη, καθώς θα προσπαθήσει να το συσχετίσει με αμιγώς πολιτικά θέματα, «όπως είναι το κράτος, η πάλη των τάξεων και οι τρόποι παραγωγής, μέσω του διαμεσολαβητικού παράγοντα του Αισθητικού».

Εισαγωγικά 7

- Η μέθοδος που θα υιοθετήσει ο Eagleton για την αφήγησή του θα είναι αυτή της διαλεκτικής. Η επιλογή αυτή φαντάζει εύλογη, δεδομένης της αντιφατικότητας του Αισθητικού, αλλά και του εγχειρήματός του να συνθέσει αντιθετικά τον κλάδο της αισθητικής «με άλλα κυρίως σύγχρονά της φαινόμενα προς τα οποία βρίσκεται σε διάλογο και αντίλογο».

Εισαγωγικά 8

- Δεν θα εμμείνει, δηλαδή, σε έναν παραδοσιακό κανόνα αυθεντιών αναφορικά με την αισθητική, στερώντας ίσως, έτσι, την πρέπουσα σημασία από την αγγλο-αμερικανική αισθητική του 20ου αιώνα, την οποία, όμως, θεώρησε παράγωγο της γερμανικής φιλοσοφικής προσέγγισης, που υπήρξε για τον Eagleton «πιο φιλόξενο μέσο για αισθητικές διερευνήσεις από τη γαλλική λογοκρατία και τον βρετανικό εμπειρισμό».

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

2. Η Αισθητική ως λόγος του σώματος

Η αισθητική ως λόγος του σώματος 1

- Ο Eagleton θα επιλέξει ως χρονική αφετηρία της αφήγησής του τον 18ο αιώνα και τον Baumgarten, επιλογή η οποία δεν σχετίζεται μονάχα με την γέννηση της σύγχρονης έννοιας της αισθητικής. Αντιθέτως, η επιλογή του αυτή συνάδει με την απώτερη στόχευση του βιβλίου του.
- Ο Baumgarten, συνέλαβε την Αισθητική ως «λόγο του σώματος», ως τον λόγο που εκκινεί από τις αισθήσεις, εν αντιθέσει προς την «εννοιολογική σκέψη», που για τον Eagleton σηματοδοτεί και τη διάσταση ανάμεσα στο υλικό και το άυλο. Αυτό συνιστά έναν «πρωτόγονο υλισμό», ο οποίος θα οδηγήσει στην «επανάσταση του σώματος ενάντια στην τυραννία του θεωρητικού». Αυτή η ανάδειξη του σώματος, ως έκφανση και της πραγματικής ζωής, θα συσχετιστεί για τον Eagleton με το πολιτικό, και γι' αυτό θα επιλέξει αυτήν την χρονική στιγμή ως αφετηρία για το βιβλίο του *Η Ιδεολογία του Αισθητικού*.

Η αισθητική ως λόγος του σώματος 2

- Ο Baumgarten με το έργο του *Αισθητική (Aesthetica, 1750-58)* θα προβάλλει το αισθητικό ως «εκείνο το πεδίο της ύπαρξης που μετέχει στην τελειότητα του λόγου, αλλά με τρόπο συγκεχυμένο –όχι με την έννοια της σύγχυσης, αλλά του συγκερασμού»: λόγος και αίσθηση αλληλοσυνδέονται. Η αισθητική αναδεικνύεται ως «αδερφή της λογικής, μια μορφή ήσσονος λόγου», ένα είδος γυναικείας ύπαρξης που υποτάσσεται στον άντρα, εκτελώντας όμως ταυτόχρονα και τα δικά της «απαραίτητα καθήκοντα», θεώρηση που σχετίζεται με την ιστορία της άρχουσας τάξης. Ήδη, δηλαδή, ο Eagleton στις απαρχές της σύγχρονης αισθητικής θα διακρίνει τον συγκερασμό του πολιτικού με το αισθητικό.

Η αισθητική ως λόγος του σώματος 3

- Ωστόσο, το αισθητικό είναι «εξ αρχής μια αντιφατική, διφορούμενη έννοια», καθώς συνιστά τόσο μία «εσωτερικευμένη καταπίεση», έναν αρωγό των εξουσιαστικών τακτικών σε βάρος των υποτασσόμενων, αλλά και δυνάμει μια «απελευθερωτική δύναμη». Διότι, το αισθητικό μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για την ισχύουσα τάξη. Και τούτη τη δύναμη την οφείλει στην αλληλένδετη με αυτήν έννοια του σώματος, θεματική η οποία θα καταστεί, και για τον λόγο αυτό, κεντρική στην *Ιδεολογία του Αισθητικού*. Διότι, για τον Eagleton, η φιλοσοφική κατηγορία της αισθητικής είναι «εκείνη που σχετίζεται ακριβώς με το σώμα, τις αισθήσεις της και τις σχέσεις μεταξύ αυτών και του ορθολογισμού».

3. Η μαρξιστική αισθητική προσέγγιση

i. Από τον Baumgarten στον Marx

Από τον Baumgarten στον Marx 1

- Για τον Eagleton ο Marx θα ξαναπιάσει το κομμένο νήμα της αφήγησης αναφορικά με την αξία του σώματος, οι βάσεις της οποίας τέθηκαν από τον Baumgarten. Το αισθητικό θα αναζητηθεί σε ελάσσονα κείμενα του Marx, χωρίς αμιγές αισθητικό ενδιαφέρον, όπως τα *Θεμέλια (Grundrisse)*, τα *Φιλοσοφικά Τετράδια* και η *18η Μπρυμαίρ*. Ταυτόχρονα, θα διαφανεί η προσπάθεια διασύνδεσης της αισθητικής με το ηθικό και το πολιτικό στοιχείο, που συνιστά προϋπόθεση πραγμάτωσης της ιδεώδους μαρξιστικής κοινωνίας.

Από τον Baugarten στον Marx 2

- Ο Eagleton, τοποθετώντας στην κορυφή της αισθητικής του αφήγησης τον Baumgarten, θέλησε να αναδείξει το αισθητικό ως ένα είδος υλισμού. Ωστόσο, η περιδιάβαση αυτή, έφερε στο προσκήνιο προσεγγίσεις κορυφαίων μορφών του παραδοσιακού γερμανικού ιδεαλισμού, οι οποίες συνιστούν επί της ουσίας θεωρήσεις με κεντρικό τους χαρακτηριστικό το «αν-αισθητικό». Αυτό διότι δεν κατέστη δυνατή η συμφιλίωση αίσθησης και πνεύματος. Αντίθετα, η ιστορικο-αισθητική αυτή πορεία ανέδειξε μίας μορφής πόλωση μεταξύ του «αντι-αισθητικού ιδεαλισμού», όπως προβλήθηκε από τον Schopenhauer, και του «μη αναγεννημένου υλισμού», όπως αναδείχθηκε μέσω του Kierkegaard.

Από τον Baugarten στον Marx 3

- Όμως, σκοπός του Eagleton είναι να αναδείξει τον «υπονοούμενο υλισμό της αισθητικής». Και αυτό είναι δυνατόν να καταστεί εφικτό με «μια επανάσταση στη σκέψη», επανάσταση η οποία θα ξεκινά από το ίδιο το σώμα. Εδώ ακριβώς έγκειται η σημαντική συμβολή του Marx, αλλά και του προτάγματός του, σύμφωνα με το οποίο η συνυφασμένη με τη φύση αισθησιακή συνείδηση και αισθησιακή ανάγκη θα πρέπει να αποτελεί τη βάση της κάθε επιστήμης, και αντιστοίχως ο θεωρητικός στοχασμός οφείλει να γίνει αντιληπτός «ως υλική πρακτική».

Από τον Baugarten στον Marx 4

- Ο Marx θα προσδώσει ιδιαίτερη βαρύτητα στο σώμα και στις συνυφασμένες με αυτό αισθήσεις. Η ιστορία και η κοινωνία επανεξετάζονται με βασική αφετηρία και κεντρικό άξονα το σώμα, ενώ η βασισμένη στις αισθήσεις επιστήμη που αποζητά, απομακρύνεται από τον «κοινότοπο εμπειρισμό», καθώς οι αισθήσεις δεν συνιστούν τόσο μία «απομονώσιμη περιοχή» που προϋποθέτουν μια ορθολογιστική προσέγγιση, αλλά προβάλλονται ως «η μορφή των πρακτικών μας σχέσεων με την πραγματικότητα». Η αισθητηριακή αντίληψη, δηλαδή, αποτελεί «συστατική δομή της ανθρώπινης πρακτικής».

Από τον Baugarten στον Marx 5

- Όμως, το τόσο σημαντικό ανθρώπινο σώμα, πλήττεται από τον καπιταλισμό και διασπάται αμετάκλητα: «διαχωρίζεται τραυματικά μεταξύ ζωώδους υλισμού και ιδιότροπου ιδεαλισμού, έχοντας είτε υπερβολικές επιθυμίες είτε υπερβολικές δυστροπίες, λιανισμένο ως το κόκαλο ή πρησμένο από υπερβολική λαγνεία». Ο καπιταλισμός, δηλαδή, προκρίνει την «αίσθηση του έχω» και συνδέει την κατοχή αντικειμένων με τη σωματική πληρότητα, καθιστώντας έτσι το κεφάλαιο «ένα φασματικό σώμα».
- Στον αντίποδα αυτού, η ράθυμη και οκνηρή αστική τάξη πλήττεται, από μία έλλειψη αναγκών, αναγκών που για τις κατώτερες τάξεις αποτελούν το διαρκώς ζητούμενο. Έτσι, η ταξικά διαρθρωμένη κοινωνία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την επί της ουσίας αποξένωση της αίσθησης από το πνεύμα. Αυτό, ακριβώς, είναι που επιδιώκει να θεραπεύσει ο λόγος περί αισθητικής και συνακόλουθα ο μαρξισμός.

3. Η μαρξιστική αισθητική προσέγγιση

ii. Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 1

- «Στόχος του μαρξισμού είναι να αποδώσει και πάλι στο σώμα τις λεηλατημένες δυνάμεις του». Αυτό μπορεί να καταστεί δυνατόν μέσω αλλαγών πολιτικής υφής. Προϋποτίθεται, δηλαδή, η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας, η ανατροπή των αστικών κοινωνικών σχέσεων, αλλά και η παλινόρθωση του αντικειμένου «από τη λειτουργικά αφαιρετική στην αισθητηριακά συγκεκριμένη αξία χρήσης». Τότε μονάχα θα είναι δυνατόν να ζήσει κανείς αισθητικά, να μπορέσει να «βιώσει το σώμα του».

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 2

- Ο Eagleton επιθυμεί να αναδείξει την αισθησιακή υποκειμενικότητα, να απελευθερώσει την αίσθηση από τη φυλακή της πρακτικής ανάγκης. Αυτό, όμως, δεν υποδηλώνει ότι αποσυνδέει αμετάκλητα το «αισθητικό» και το «πρακτικό». Διότι «η ανθρώπινη ελευθερία, είναι ζήτημα πραγμάτωσης των αισθήσεων και όχι απελευθέρωσής της από αυτές». Αντιθέτως, μέσω της πράξης, της πρακτικής, μέσω της «πλέον αποφασιστικά εργαλειακής πολιτικής δράσης» μπορεί να πραγματοποιηθεί και η αισθητική κοινωνία.

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 3

- Ζητούμενο τόσο του μαρξισμού, όσο και του Eagleton, είναι η επανένωση μέσω της αισθητικής των διαχωρισμένων κοινωνικά σφαιρών, η συμφιλίωση του λόγου και της ηδονής: «Για να πραγματώσει η αισθητική τον εαυτό της, πρέπει να ενσωματωθεί στο πολιτικό, που υπήρξε ανέκαθεν η μυστική πραγματική της φύση». Υπό αυτή τη θεώρηση το σώμα αποκτά παράλληλα κοινωνικό χαρακτήρα. Επιδιωκόμενο αποτελεί «το δημιουργικό σώμα», που προϋποθέτει το να απεμπολήσει την ταυτότητα με τον εαυτό του αλλά και να λάβει ταυτόχρονα υπόψη τις ανάγκες του συνανθρώπου. Όμως, σε βάρος αυτού του δημιουργικού σώματος, η αστική κοινωνία έχει καταφέρει ένα ανεπίστρεπτο πλήγμα.

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 4

- Υπό το πρίσμα αυτό θα πρέπει, εξάλλου, να γίνει κατανοητή και η πραγμάτευση εκφάνσεων της πολιτικής με αισθητικούς όρους. Για τον Marx η χειραφετημένη κοινωνία αποτελεί την ιδανική «αισθητική συγχώνευση μορφής και περιεχομένου». Στο πλαίσιο αυτό και η δημοκρατική κοινωνία θα προβληθεί ως το «ιδανικό τεχνούργημα, εφόσον η μορφή της είναι η μορφή του περιεχομένου της», ενώ αντίθετα οι μη δημοκρατικές κοινωνίες συνιστούν «άκαιρα έργα τέχνης, όπου η μορφή είναι άσχετη με την ουσία». Ήδη μπορεί να διαφανεί μέσω αυτής της θεώρησης και το μαρξιστικό αισθητικό ιδεώδες. Το ιδεώδες αυτό συμπυκνώνει «μια συγχώνευση μορφής και περιεχομένου». Γι' αυτό και οι προηγούμενες αστικές επαναστάσεις απέτυχαν: διότι δεν κατόρθωσαν την αρμονική αυτή σύζευξη, σαν να βίωσαν «αυτό το χάσμα ανάμεσα στη μορφή και το περιεχόμενο».

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 5

- Αυτός ακριβώς ο συγκερασμός συνιστά το ομολογουμένως «ομιχλώδες και άπιαστο» μαρξιστικό Υψηλό. Το περιεχόμενο της έννοιας, καθώς και η επίτευξή του, αποτελούν δυσεπίλυτο πρόβλημα. Ωστόσο, συνιστά μία ισορροπία, η οποία διαχέεται μέσα από την έννοια της μάζας, προϋποθέτει την κατανόηση του μέτρου και τη σύλληψη της δέουσας αναλογίας. Και αυτή ακριβώς η ισορροπία τίθεται στον αντίποδα του καπιταλισμού. Διότι, η κοινωνική μάζα πρέπει, οικειοποιούμενη την υπεραξία της, να εγκαθιδρύσει ένα νέο κοινωνικό μέτρο, και αυτό προϋποθέτει και την «ανάπτυξη των δημιουργικών δυνατοτήτων του ανθρώπου». Εξάλλου, το μέτρο αυτό, δεν είναι εκ των προτέρων προκαθορισμένο. Απεναντίας, το περιεχόμενο οφείλει να αναζητήσει τη δική του μορφή, «να ενεργήσει ως μέτρο του εαυτού του». Όμως, αυτή η αυτοσυνείδηση δεν είναι εύκολη. Αντίθετα, καθίσταται δυσεπίτευκτη μέσα στην «απόλυτη κίνηση του γίνεσθαι».

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 6

- Οι όποιες δυσκολίες και απογοητεύσεις, δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν από την διεκδίκηση του Υψηλού, του Ιδανικού, ούτε στην αισθητική ούτε και στην κοινωνία. Ακόμα και οι αποτυχημένες επαναστάσεις του παρελθόντος δεν θα πρέπει να περιπέσουν στη λήθη αλλά ούτε και να καταστούν αντικείμενα εύκολης διακωμώδησης. Αντιθέτως, τόσο το παρελθόν, όσο και το παρόν θα πρέπει να ληφθούν ιδιαίτερα υπόψη κατά τη διεκδίκηση μίας ουσιώδους αλλαγής και την πραγμάτωση της σοσιαλιστικής κοινωνίας, της κοινωνίας με το δικό της μέτρο και τη δική της «μορφή εκ των έσω». Εξάλλου, «ο μαρξισμός δεν είναι μια θεωρία του μέλλοντος, αλλά θεωρία και πρακτική για το πώς να καταστήσουμε δυνατό ένα μέλλον».

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 7

- Το ιδανικό, κατά Marx, μέλλον συμπεριλαμβάνει την ευτυχία, την ευημερία ως σκοπό της ανθρώπινης ζωής. Η προοπτική αυτή εξ ορισμού λαμβάνει υπόψη και τις υλικές συνθήκες, διότι η καλή ζωή δεν μπορεί παρά να είναι η πολιτικά καλή ζωή που προϋποθέτει, όμως, την «αισθητικοποίηση της ανθρώπινης ύπαρξης». Και το αισθητικό μπορεί μονάχα να αναπτυχθεί μέσα από την πολιτική αλλαγή. Αυτό δεν συνεπάγεται πως εξοβελίζεται η ηθική από την όλη μαρξική θεώρηση. Η ηθική, η οποία μπορεί να ταυτιστεί με τη «δυναμική αυτοπραγμάτωση των ανθρώπινων ικανοτήτων», ενώ η αποξένωση με την ανηθικότητα, προϋποθέτει την «ελεύθερη αυτοπραγμάτωση του άλλου». Ο Marx προέβαλε την ανάγκη αναζήτησης του τρόπου ιστορικής πραγμάτωσης αυτών των δυνατοτήτων, μετατρέποντας το πρόβλημα από ηθικό σε πολιτικό. Θέλησε, έτσι, να αισθητικοποιήσει την ηθικότητα, «μετατοπίζοντάς την από ένα σύνολο υπερ-ιστορικών κανόνων στο θέμα της απολαυστικής πραγμάτωσης των ιστορικών δυνάμεων ως αυτοσκοπών».

Η μαρξική ανάπτυξη του σώματος 8

- Ο μαρξισμός, συνεπώς, μπορεί να γίνει αντιληπτός ως μια κοσμοθεωρία που δύναται να εντοπιστεί στο μεταίχμιο παρόντος και παρελθόντος: συνιστά «ρήξη και συνέχεια». Εξοβελίζοντας κάθε μορφή κακού ουτοπισμού, επιζητά το μέλλον που «βρίσκει τον εαυτό του στις προοπτικές του παρόντος», και στις δυνάμεις του σήμερα που μπορούν να γεννήσουν το αύριο. Σε αυτή την ιστορική διεκδίκηση, το σώμα ενέχει καθοριστικό ρόλο, κάτι το οποίο, εξάλλου, θέλησε να αναδείξει και ο Eagleton.

4. Η περίοδος της μετανεωτερικότητας

- i. Από τη νεωτερικότητα στη
μετανεωτερικότητα

Από την νεωτερικότητα στην μετανεωτερικότητα 1

- Η περίοδος της νεωτερικότητας έχει για τον Eagleton ως κεντρικό της χαρακτηριστικό της την «αποσύνδεση και την εξειδίκευση» της ηθικής, της αισθητικής, της πολιτικής και της επιστήμης. Εκκινά από την ιστορική στιγμή που η τέχνη ανεξαρτητοποιήθηκε από τις υπόλοιπες σφαίρες και ως αυτοσκοπός, αυτονομήθηκε. Η αυτονομία της, όμως, αυτή κατέστη δυνατή με την ενσωμάτωσή της «στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής», καθώς μετατράπηκε σε εμπόρευμα και απορροφήθηκε από την παραγωγή αγαθών. Η απάντηση της αισθητικής σε αυτήν τη νέα κατάσταση υπήρξε η «αντιστροφή αυτού του καταμερισμού εργασίας, η επανασύνδεση των τριών απομονωμένων περιοχών», το οποίο όμως προϋπέθετε την ουσιαστικά αισθητικοποίηση των άλλων πτυχών του πραγματικού.

Από την νεωτερικότητα στην μετανεωτερικότητα 2

- Φτάνοντας, όμως, στην περίοδο του ύστερου καπιταλισμού και του πλήρους ορθολογισμού, η τέχνη στην προσπάθειά της να αντισταθεί και να επιβιώσει, να αισθανθεί ελεύθερη, θα καταργήσει κάθε νόμο μορφής, αποποιούμενη «κάθε κοινωνική σημαντική». Με τον τρόπο αυτό θέλησε να προβεί σε ένα είδος «αρνητικής πολιτικής», απορρίπτοντας το αισθητικό και καταδικάζοντας τον εαυτό της σε «μία τέχνη που δεν είναι τέχνη». Διότι θεώρησε πως μια αντι-τέχνη, δεν αποτελεί τέχνη και γι' αυτό δεν θα μπορούσε «να γίνει αντικείμενο οικειοποίησης της άρχουσας τάξης». Όμως, έτσι, στρεφόμενη, ταυτόχρονα, «ενάντια στον εαυτό της» και ομολογώντας και «το ανέφικτο της ίδιας της τέχνης», θυσίασε επί της ουσίας κάτι από τη δυναμική της και τη δυνατότητα έκφρασής της.

Από την νεωτερικότητα στην μετανεωτερικότητα 3

- Σταδιακά θα γίνει και το πέρασμα στην περίοδο της μετανεωτερικότητας, που θα σηματοδοτήσει τη λήξη της νεωτερικότητας, Παρά τις διαφορές που παρουσιάζουν οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας δεν είναι σαφές το αν και σε ποιο βαθμό η μετανεωτερικότητα αποτελεί μια «ριζικά διαφορετική συνολική περίοδο και προσέγγιση». Οι επιστήμονες δεν διατηρούν μια ενιαία στάση απέναντι στο ζήτημα, με αποτέλεσμα τη διάκριση ανάμεσα σε αυτούς που «θεωρούν ότι η μετανεωτερικότητα αποτελεί συνέχεια και εξέλιξη της νεωτερικότητας και σε εκείνους που θεωρούν τη μετανεωτερικότητα ως ρήξη προς τη νεωτερικότητα» και ως «ένα ριζικά διαφορετικό παράδειγμα αντιμετώπισης των πραγμάτων και των καταστάσεων».

Από την νεωτερικότητα στην μετανεωτερικότητα 4

- Η μετανεωτερικότητα, όμως, θα αρνηθεί και τις απόλυτες αλήθειες και αξίες. Θα επιδιώξει να υποσκάψει τη «μία» αλήθεια, αμφισβητώντας με τον τρόπο αυτό τη «δυνατότητα έγκυρης αναφοράς σε αξίες που θεμελίωσαν τη δυτική κοινωνία και την παιδεία της». Αντιστοίχως, αναγνωρίζει πως έχει επέλθει και σύγχυση ανάμεσα στις έννοιες του καλού και του κακού, καθιστώντας, όμως με τον τρόπο αυτό, και μια καθολική ηθική ουσιαστικά ανέφικτη.

Από την νεωτερικότητα στην μετανεωτερικότητα 5

- Ο Eagleton εντάσσει και τον εαυτό του στην περίοδο της μεταμοντερνικότητας. Ωστόσο, δεν θα διστάσει να κατακρίνει αυτού του είδους τον «ισοπεδοτισμό» που το μεταμοντέρνο κομίζει. Στο πλαίσιο αυτό θα εντάξει στη δική του «μεγάλη αφήγηση», μορφή αφήγησης που το μεταμοντέρνο αποστρέφεται, δύο ιδιαίζουσες φωνές, που δεν ακολουθούν το γενικότερο ρεύμα του μεταμοντέρνου: τον Michel Foucault και τον Jürgen Habermas.

4. Η περίοδος της μετανεωτερικότητας

ii. Foucault, μετανεωτερικότητα και
εξουσία

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 1

- Η μετανεωτερικότητα συνιστά για τον Foucault ένα «πλουραλιστικό φαινόμενο», που δεν μπορεί να περιοριστεί απλώς στην οικονομική ή υλική σφαίρα (όπως επιτάσσει ο μαρξισμός), καθώς είναι συνδεδεμένη με τη σεξουαλικότητα, τις κοινωνικές επιστήμες αλλά και τον κοινωνικό έλεγχο. Η στάση που θα διατηρήσει ο Foucault, που εντάσσεται στο μεταμοντερνιστικό αυτό πλαίσιο, απέναντι στα κοινωνικά φαινόμενα, στην πολιτική και την ηθική, θα διαφοροποιηθεί από τις υπόλοιπες μετανεωτερικές θεωρήσεις, τόσο όσον αφορά το περιεχόμενό της όσο και τη μορφή της.

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 2

- Ο Foucault δεν θα αρνηθεί μια κριτική της πραγματικότητας που τον περιβάλλει, εφόσον, μάλιστα, συνιστά έναν «ριζοσπαστικό πολιτικό ακτιβιστή». Όμως η μορφή που θα υιοθετήσει προς τον στόχο αυτό, θα γίνει με τρόπο που δεν θα ήταν δυνατόν να αποφύγει τις σε βάρος του κατηγορίες. Αποφεύγοντας, δηλαδή, αξιολογικές κρίσεις και κανονιστικές προθέσεις, και με τακτική που προσιδιάζει στην σιωπή, θα απεμπολήσει με τα έργα του μια δυναμική επί της ουσίας κριτική.

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 3

- Διαφοροποιημένη, όμως, θα παρουσιαστεί και η στάση που θα διατηρήσει απέναντι στην αμφιταλάντευση των μεταδομοκρατικών θεωριών ανάμεσα στην πολιτική κανονιστικότητα και τον «καθαρόαιμο πολιτισμικό σχετικισμό». Ο Foucault θα επιλέξει, αντίθετα, την καταδίκη αυτής καθαυτήν της έννοιας του καθεστώτος. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν συνεπάγεται ότι θα μπορούσε να ευσταθεί κάποια μη-κανονιστικά ρυθμισμένη μορφή ζωής. Ο Foucault, μένοντας σε απόσταση από ουτοπίες, και με μία ακραία ρεαλιστική συνείδηση, θα θεωρήσει «τον εχθρό» αναπόφευκτο. Και ο εχθρός είναι το ίδιο το σύστημα. Με τη στάση του αυτή, όμως, θα αποτελέσει, έναν «αναρχικό πεσιμιστή», που απαρνείται την ουσιαστική πραγμάτωση της ελευθερίας και την όποια δυνατότητα επαναστατικής ανατροπής των εξουσιαστικών δομών. Διότι, για τον Foucault, ακόμα και το «να φανταστούμε ένα άλλο σύστημα σημαίνει να διευρύνουμε τη συμμετοχή μας στο υπάρχον».

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 4

- Εξάλλου ο Foucault θα παρουσιάσει και μια διαφοροποιημένη θεώρηση της έννοιας της εξουσίας, που δεν την ταυτίζει με μία μορφή, όπως αυτή του κράτους, και δεν θεωρεί ότι πηγάζει από έναν και μόνο κεντρικό μηχανισμό.
- Αντίθετα «η εξουσία είναι μια σχέση δυνάμεων, ή μάλλον κάθε σχέση δυνάμεων συνιστά σχέση εξουσίας». Θα πρέπει συνεπώς η οποιαδήποτε θεώρηση να μην περιοριστεί απλώς στη φύση της εξουσίας, αλλά να θέσει ζητήματα «σχετικά με το πώς της εξουσίας, τους τρόπους άσκησης και τις επιπτώσεις που αυτή έχει».

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 5

- Για τον Foucault η εξουσία δεν εδράζεται απλώς σε κάποια οργανωμένη ομάδα ανθρώπων, σε μία άρχουσα τάξη, αλλά αντίθετα «υπάρχει παντού», σε κάθε ανθρώπινη σχέση. Ταυτόχρονα, οι εξουσιαστικές σχέσεις δεν θεωρεί πως είναι μονοδιάστατες αλλά «ποικιλόμορφες εξουσιαστικές σχέσεις», που δεν εξαντλούνται απλώς στη σχέση ανάμεσα σε εξουσιαστές και εξουσιαζόμενους, προϋποθέτοντας τόσο τον εξαναγκασμό όσο και τη συγκατάθεση. Έτσι για τον Foucault, η εξουσία «δεν θέτει μόνο φραγμούς», συνιστώντας εξ ορισμού μια αρνητική δύναμη και λειτουργώντας κατ' αποκλειστικότητα καταπιεστικά.

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 6

- Ο Foucault, κυρίως στην ύστερη περίοδό του, θα επιδείξει μια συνειδητοποίηση του ανέφικτου της καταστολής και μία τουλάχιστον υφέρπουσα προτίμηση προς την εξουσία. Της εξουσίας που είναι, όμως, απαλλαγμένη από «τον δεσποτισμό και την εσωτερικότητα». Η εξουσία αυτή εκλαμβάνεται ως αυτόνομη, «αυτοδημιούργητη και αυτοσυντηρούμενη». Σε αυτά, ακριβώς, τα χαρακτηριστικά ο Eagleton θα εντοπίσει μία αντιστοιχία με το αισθητικό έργο. Διότι, όπως και αυτό, έτσι και η εξουσία «θεμελιώνει, παράγει και απολαμβάνει τον εαυτό της χωρίς αρχή και τέλος, είναι ένας αδιόρατος συνδυασμός διακυβέρνησης και ευχαρίστησης και αποτελεί ένα είδος υποκειμένου από μόνη της –όσο και αν φαίνεται κατά τα άλλα ανυποκειμενική». Η εξουσία είναι για τον Foucault συνδεδεμένη και με κάποιας μορφής αισθητική ικανοποίηση. Αυτό, βέβαια, το γεγονός, συνιστά για τον Eagleton «μία από τις πιο ενοχλητικές πλευρές στο έργο του Foucault», αναδεικνύοντας μια «περιστασιακά επικίνδυνη τάση του προς τον απολυταρχικό καταναγκασμό».

Foucault, μετανεωτερικότητα και εξουσία 7

- Αυτές οι θέσεις του Foucault θα προεκταθούν και στον άνθρωπο, αφήνοντας, με τον τρόπο αυτό, να διαφανούν και οι ηθικές τους προεκτάσεις. Μια ανάλογη εξουσιαστική/υποτακτική σχέση θα πρέπει να εντοπιστεί και στο άτομο, καθιστώντας το ολοκληρωμένο. Πρόκειται για μιας μορφής αυτοπειθάρχηση και «ομαλοποίηση του σώματος, που στοχεύει στον έλεγχό του μέσω επιτήρησης και ελέγχου» για να καταστεί χρήσιμο και παραγωγικό. Έτσι το σώμα αναδεικνύεται σε «πεδίο άσκησης εξουσιαστικών δυνάμεων» και κατ' αυτόν τον τρόπο «πολιτικοποιείται».

4. Η περίοδος της μετανεωτερικότητας

iii. Habermas

Habermas 1

- Η εργασία του Habermas επικεντρώθηκε στα θεμέλια της κοινωνικής θεωρίας και της επιστημολογίας, στην ανάλυση των αναπτυγμένων καπιταλιστικών κοινωνιών και της δημοκρατίας. Το θεωρητικό του σύστημα στοχεύει στην αποκάλυψη της δυνατότητας του λόγου, της πολιτικής χειραφέτησης και της λανθάνουσας ορθολογικής-κριτικής επικοινωνίας στους σύγχρονους θεσμούς.

Habermas 2

- Ο Habermas ανέπτυξε την έννοια και την θεωρία του επικοινωνιακού λόγου ή της επικοινωνιακής ορθολογικότητας, η οποία διακρίνεται από την ορθολογική παράδοση με τον εντοπισμό της ορθολογικότητας περισσότερο σε δομές διαπροσωπικής γλωσσικής επικοινωνίας παρά σε δομές είτε του κόσμου είτε του γνωστικού υποκειμένου. Αυτή η κοινωνική θεωρία προωθεί τους στόχους για την απελευθέρωση του ανθρώπου, ενώ διατηρεί ένα αποκλειστικά οικουμενικό ηθικό πλαίσιο . Αυτό το πλαίσιο βασίζεται στο επιχείρημα που αποκαλείται **οικουμενικός πραγματισμός** – ότι δηλαδή όλες οι πράξεις λόγου ενέχουν ένα τέλος, αυτό της αμοιβαίας κατανόησης, και ότι τα ανθρώπινα όντα κατέχουν αυτήν την επικοινωνιακή ικανότητα να επιτυγχάνεται αυτού του είδους η κατανόηση.

Habermas 3

- Ο Habermas αντιτίθεται στην ίδια την ιδέα του μεταμοντερνισμού και παρά την αντίθεσή του, ενοποιεί ετερογενείς θέσεις σχετικά με μια ποικιλία θεμάτων, σε μια συνεκτική θεωρία. Ο μεταμοντερνισμός, ως θεωρητική θέση, καθώς και ως ένα σύνολο πρακτικών, υπονομεύει κατά τον Habermas κάθε σχέδιο για την απελευθέρωση.

Habermas 4

- Ο Habermas προβαίνει σε μια κριτική της καπιταλιστικής κοινωνίας. Διαπιστώνει κατ' αναλογία με τον Baumgarten μια κλιμακούμενη σύγκρουση μεταξύ «συστήματος» και βιόκοσμου. Το σύστημα, δηλαδή «οι ανώνυμες πολιτικές και οικονομικές δομές», εισέρχονται στην περιοχή του Βιόκοσμου επηρεάζοντας «τις μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας». Οι μορφές αυτές απαιτούν μια «επικοινωνιακή λογικότητα», που σύμφωνα με τον Habermas εμπεριέχει «πρακτικούς και ηθικούς παράγοντες, δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες, καθώς και τις πηγές της πολιτιστικής παράδοσης» και καθώς συνυφαίνεται με την «υποκειμενικότητα, την πολιτική τεχνογνωσία και τη σφαίρα του συναισθηματικού», αντιστέκεται στη συστηματοποίηση.

Habermas 5

- Μέσα από το έργο του ο Habermas, παρά την απόστασή του από την πολιτική δράση, σηματοδοτεί «ένα πολιτικό χτύπημα του βιόκοσμου κατά της διοικητικής λογικότητας» χωρίς, ωστόσο, να αρνηθεί κατηγορηματικά το ίδιο το σύστημα. Ο Habermas συγκαταλέγεται από τον Eagleton στους «αισθητικούς» της πολιτικής, καθώς «υπερασπίζεται το βιωμένο έναντι του λογικού, την *φρόνησιν* έναντι της επιστήμης». Προκειμένου ο βιόκοσμος να ενεργήσει σαν πηγή ριζοσπαστικής πολιτικής, θα πρέπει οι σιωπηρές παραδοχές της επικοινωνιακής λογοκρατίας να τυποποιηθούν θεωρητικά, ανάγοντας έτσι το αισθητικό σε ένα επίπεδο θεωρητικής θεματοποίησης. Η διεργασία αυτή περνά μέσα από αυτό που ο Habermas εισάγει: την «ανασυστατική επιστήμη», δηλαδή την επιστήμη του οικουμενικού πραγματισμού που στοχεύει στην ανάπλαση των αμετάβλητων δομών κάθε δυνατής έκφρασης του λόγου.

Habermas 6

- Για τον Habermas η γλώσσα παρά τις όποιες διαστρεβλώσεις της έχει ως σκοπό της τη «συναίνεση» και την αμοιβαία κατανόηση, στην οποία υπολανθάνει μια ιδανική επικοινωνιακή κατάσταση. Η πραγματική επικοινωνία και οι συνθήκες που την καθιστούν δυνατή είναι συνυφασμένες με την «πρόθεση μιας καλής και αληθινής ζωής». Είναι μιας μορφής υπόσχεση ευτυχίας, που συνάγει ένα πολιτικό ιδεώδες μέσα από τις θεωρητικά αμετάβλητες, οικουμενικές δομές του ανθρώπινου διαλόγου. Ο διάλογος δηλαδή σηματοδοτεί «μια αμοιβαιότητα μέσω μιας σιωπηρής δέσμευσης στη λογική, την αλήθεια και την αξία, προβάλλοντας έτσι αδρομερώς και τα χαρακτηριστικά μιας εναλλακτικής μορφής κοινωνίας, που δύναται να εμπεριέχει μετασχηματισμένους κοινωνικούς θεσμούς, οι οποίοι θα επέτρεπαν την πλήρη και ισότιμη συμμετοχή όλων, και συνακόλουθα την ανάδειξη της αλήθειας».

Habermas 7

- Ο Habermas επιθυμούσε την αλληλεπίδραση, αλλά όχι την συγχώνευση της γνωστικής, της ηθικής και της πολιτιστικής σφαίρας, αρνούμενος πιθανώς την ομογενοποιητική τάση πτυχών της μετανεωτερικότητας, όπου το αισθητικό κατακτά τις άλλες σφαίρες. Αυτός ο επιθυμητός, μελλοντικός κόσμος ενυπάρχει τρόπον τινά στο παρόν σύστημα, με τη γλώσσα να αποτελεί ενοποιητική αρχή ανάμεσα στο παρόν και στο μέλλον, καθώς η ηθική συμβάλλει στην πραγμάτωση των υλικών συνθηκών που θα επιτρέψουν μια επικοινωνία όσο το δυνατόν απελευθερωμένη από την κυριαρχία.

5. Συμπεράσματα

Συμπεράσματα 1

- Ο Eagleton, όντας ένας «μη επαγγελματίας φιλόσοφος», με το έργο του η *Ιδεολογία του Αισθητικού*, επεδίωξε και κατόρθωσε μια βαθιά φιλοσοφική προσέγγιση στο πεδίο της αισθητικής. Αν και ο ίδιος θεωρεί πως το συγκεκριμένο εγχείρημα είναι «ελάχιστα» μαρξιστικό, ωστόσο, κινείται σαφώς στον χώρο του μαρξισμού και οι επιρροές από αυτόν είναι, αν μη τι άλλο, έκδηλες. Παραμένει ο Eagleton σθεναρά ένας μαρξιστής, ενώ πολλοί της γενιάς του έχουν μετατραπεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε «μετα-μαρξιστές» ή «μετα-στρουκτουραλιστές», ή απλώς «παραδόθηκαν στην εξουσία του Κεφαλαίου».

Συμπεράσματα 2

- Όσον αφορά το ζήτημα που σχετίζεται με την αυτονόμηση της αισθητικής, ο Eagleton θεωρεί «αποθαρρυντική» κάθε θεώρηση αυτού το είδους, διότι με τον τρόπο αυτό, η τέχνη απομακρύνεται από την πολιτική πρακτική και καθίσταται λόγω αυτού του στρουθοκαμηλισμού της, εν τέλει, υπερασπιστής της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης. Ωστόσο, ο Eagleton θα συνδέσει την αυτονομία της τέχνης και με την «αυτοπροσδιοριστική φύση των ανθρώπινων δυνάμεων και δυνατοτήτων».

Συμπεράσματα 3

- Ο Eagleton τάσσεται κατά όσων εδραζόμενοι στην αριστερά, θεωρούν απλώς το αισθητικό μια «αστική ιδεολογία» που πρέπει να εξοβελιστεί και να αντικατασταθεί από διαφορετικές μορφές «πολιτιστικής πολιτικής». Δεν αναθεματίζει καθολικά την αστική τάξη, στην οποία δεν θα αρνηθεί τη συνδρομή και τη συμβολή της κατά τις χειραφετικές διαδικασίες του παρελθόντος. Ο Eagleton, που ενίσταται στην αταραξία της μεταμοντερνικότητας, διότι θεωρεί ότι με τον τρόπο αυτό απομακρύνεται από οποιασδήποτε μορφής δράση και μπορεί να καταστεί μεταμφιεσμένος σύμμαχος της εκάστοτε εξουσίας. Ο ίδιος προσβλέπει σε μια μελλοντική ουτοπική κοινωνία θεωρώντας απαραίτητη μια επανάσταση, παρά τις ως τώρα απογοητεύσεις και αποτυχίες. Για την ουτοπική αυτή επανάσταση του μέλλοντος, κρίνει απαραίτητη τη συστράτευση κάθε δύναμης: «Χρησιμοποιείστε ό,τι μπορείτε».

Συμπεράσματα 4

- Το ενδιαφέρον που επέδειξε ο Eagleton για την πολιτική, αλλά και για τη συσπείρωση της ανθρώπινης κοινωνίας στο όνομα ενός καλύτερου μέλλοντος, τον οδήγησαν να αναζητήσει ένα «κατασκεύασμα» που θα διατηρούσε «ζωντανή» την αξίωση του Καντ: «την ανιδιοτέλεια του αισθητικού, η οποία δυνάμει συνεπάγεται και την ανιδιοτέλεια του πολιτικού βασισμένη στην αλληλεγγύη και την αγάπη».

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

6. Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία 1

- Alderson, D., *Terry Eagleton*, Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη, 2004.
- Ασημάκη, Α., Κουστουράκης, Γ., Καμαριανός, Ι., «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με την γνώση», *Το βήμα των κοινωνικών επιστημών* 60 (2011), σ. 99- 120.
- Deleuze, G., *Φουκώ*, μετ. Τ. Μπέτζελος. Αθήνα: Πλέθρον, 2005.
- Dumm Thomas, «The politics of post-modern aesthetic. Habermas contra Foucault», στο: *The Aesthetics of the Critical Theorists- Studies on Benjamin, Adorno, Marcuse and Habermas*, επιμ. R. Roblin, The Edwin Mellen Press, 1990, σ. 476-510.

Βιβλιογραφία 2

- Eagleton, T., *Η Ιδεολογία του Αισθητικού*, μετ. Εσπερίδες, επιμ. Π. Ρηγοπούλου. Αθήνα: Πολύτροπον, 2006.
- Eagleton, T., *Οι αυταπάτες της μετανεωτερικότητας*, μετ. Γ. Η. Σπανός. Αθήνα: Καστανιώτης, 2003.
- Eagleton, T., *Ideology: An Introduction*. London: Verso, 1991.
- Schusterman, R., «The Ideology of the Aesthetic by Terry Eagleton», *The Journal of Aesthetics and Art Criticism* 49/3 (1991), σ. 259-261.
- Σίμου, Χ., «Το ζήτημα της εξουσίας στον Αλτουσέρ και τον Φουκώ», *Θέσεις* 94 (2006).

Βιβλιογραφία 3

- Sprinker, M., «After the Revolution: Eagleton on Aesthetics, The Ideology of the Aesthetic by Terry Eagleton», *Contemporary Literature* 32/4 (1991), σ. 573-579.
- Wade, J. P., «The Humanity of the Senses: Terry Eagleton's Political Journey to The Ideology of the Aesthetic», *Theoria, A Journal of Studies in the Arts, Humanities and Social Sciences*.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Ζωγραφίδης.
«Αισθητική και Πολιτική. Η Ιδεολογία του Αισθητικού στον Eagleton».
Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS454/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ματίνα-Ιωάννα Κυριαζοπούλου

Θεσσαλονίκη, 14.02.2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

